

Solitud – Víctor Català

En una llista d'idees rebudes, al costat de *Solitud* hi escriuríem, sens dubte, *novel·la modernista*, que és el primer que a qualsevol ciutadà alfabetitzat d'aquest país li ve al cap quan sent el títol del llibre. I, no obstant, ¿com és possible vincular la modernitat amb un llibre escrit per una propietària rural, situat en una muntanya i protagonitzat per la dona d'un ermità? Costa vincular Caterina Albert (1869-1966), la tieta esquerra de l'Escala, amb els saraus modernistes que es produïen al cau Ferrat de Sitges, amb les nits de tertúlia als Quatre Gats, amb la bohèmia sorneguera de Santiago Rusiñol. I encara costa més vincular-la amb el que la resta de ciutadans del món entenen per *modernism*: la revolució literària que, de Proust a Joyce, va posar les bases d'una nova narrativa.

Cal admetre que *Solitud* compleix la fórmula de la novel·la modernista, és a dir, plasma l'enfrontament entre un individu que vol ser lliure (la Mila) i les forces col·lectives que el priven de desenvolupar-se. És cert, però també ho és en el cas de la vida del Quixot, o d'Ignatius J. Reilly, o de Gregor Samsa. De fet, la novel·la de Caterina Albert pren més volada si deixem de veure-la com el símptoma d'un determinat període o moviment, i la considerem senzillament com un llibre que val la pena llegir.

I quin és el criteri per saber si un llibre val l'estona que li destinem? Doncs n'hi ha uns quants. El primer podria ser que al cap d'un temps d'haver-lo acabat, encara en recordem vivament alguna escena. En el cas de *Solitud*, pot ser la pujada a la muntanya, l'escorxament dels conills, l'aplec, el crim de l'Ànima...

Hi ha altres criteris per valorar un llibre. De vegades, després de llegir una determinada frase, tenim ganes de rellegir-la, de pronunciar-la en veu alta, d'escriure-la per no oblidar-la. Aquest és un bon símptoma. A *Solitud* hi ha moltes frases felices que ens esperen amb la certesa de seduir-nos. Fixem-nos, per exemple, en aquesta descripció del capítol novè: "Uns arrossegaven cadires, disputant-se-les; altres, trobant la taula esguerdada, l'adreçaven barroerament, arrugant les estovalles i fent trontollar la vaixel·la; aquest, aferrant amb mà com una pinya un llapis tinyós i escuat, escrivia en la paret mots obscens amb ortografia zulú; aquells picaven de mans i cargolaven el cos, escarnint estúpidament una mena de dansa serpentina". Em refereixo a frases que, a banda de ser genuïnes i ben girades, amaguen regals inesperats com en aquesta la paraula *zulú*, o, en una altra ocasió, l'adjectiu *cyranesc*. A la riquesa natural d'una dona de poble, arrelada en la llengua, Caterina Albert hi afegeix un lèxic culte, original i adient.

Altres criteris són més personals. Per a un lector que sovint utilitza paraules no incorporades al català estàndard, paraules que només sol sentir en àmbits domèstics, és una alegria retrobar-les en una obra literària tan digna com aquesta, ja que aleshores les paraules de cada dia són imbuïdes de la dignitat de l'obra, i, generoses, la retornen a la novel·la en un diàleg enriquidor i gairebé audible. Moltes d'aquestes paraules no són estrictament empordanismes, sinó que se senten més enllà de la comarca. Em refereixo a expressions com *ser un rot* o *parar ment*, a verbs com *eixancallar*, *encaganyar*, *empassegar*, *rabinejar*, a formes dialectals com *estornuc*, *marfir*, *dòs* (*doncs*), *goita*, *gènit*. Més d'un segle després que es publicàs el llibre, encara tinc amics i parents que les diuen, cosa que m'omple d'una alegria una mica pueril.

Un altre criteri personal el dona la familiaritat amb l'espai on està situat el llibre, en aquest cas el massís del Montgrí, la vall i l'ermita de Santa Caterina, situada entre l'Escala i Torroella de Montgrí, que són i no són alhora com les descriu el llibre; en tot cas, l'espai i la descripció s'ajuden mútuament. Certament, els paisatges de *Solitud* són

més feréstecs que els del Montgrí, però l'ermita real de Santa Caterina i la literària de Sant Ponç coincideixen en molts detalls: el pou al mig de pati, l'escala que mena al campanar passant per la sala, les "dauradures fumades" de l'ermita (ara restaurades), el corral "a quatre canes", la plaça amb xiprers. Aquests són els grans plaers de la literatura pròpia, que no ens pot donar cap traducció: l'harmonia entre les paraules i els llocs.

Al contrari que les novel·les històriques, que solen ser impostacions plenes de clixés, *Solitud* ens ofereix un capbussament directe en la història: les paraules, els gestos, els sobreentesos d'aleshores. Prenguem, per exemple, la ballada de sardanes, que més enllà del valor literari ens dóna dues informacions importants: primera, que les sardanes eren un camp de batalla on dirimir les rivalitats masculines; segona, l'escassa antipatia que generava la parella de la Guàrdia Civil.

No crec que el fet que *Solitud* sigui feminista la converteixi en una novel·la millor. Més aviat a la inversa: que una de les grans novel·les catalanes de tots els temps sigui feminista és una bona notícia per al feminisme, ja que el lector hi assumeix amb naturalitat el punt de vista d'una dona incompresa. Personalment, la trobo una novel·la més feminista que modernista, en el sentit que el protagonista no és exactament un individu que té la societat en contra, sinó una dona, és a dir, un individu particularment vulnerable en aquella època i en aquell espai. No entenc com alguns crítics la vinculen amb Anna Karenina o Madame Bovary, que són dones adúlteres i que, per tant, se senten culpables. Més aviat l'emparento amb *Jane Eyre*, una novel·la també protagonitzada per una víctima innocent.

Resulta temptador destriar, entre els personatges masculins del llibre, un catàleg de sexualitats anormals, que van de l'eunuc al violador. Ara bé, com a obra complexa i reeixida, ens hi podem acostar de moltes maneres. Mariàngela Cerdà troba coincidències entre sant Ponç i Hermes, Emili Olcina ha escrit sobre les tres vegades que hi apareix el mar, Laura Gómez n'ha estudiat els símils, Mercè Otero hi ha assajat la ginecocrítica. Tot és possible davant la prodigalitat del text, que permet qualsevol aproximació. Personalment, només hi trobo un defecte greu. Em refereixo a l'escena en què el pastor revela a Mila la seva edat avançada, al capítol catorze. Llavors Mila, en una epifania forçada, hi renuncia.

Solitud va aparèixer en forma de fulletó a la revista *Juventut* els anys 1904 i 1905, signada amb el pseudònim Víctor Català. Des de llavors, ha conegut multitud d'edicions i s'ha traduït a un bon nombre de llengües, incloent-hi l'esperanto. Actualment, podem triar entre diferents edicions, o buscar en algun fons de llibreria l'edició crítica que en va fer Núria Nardi el 1990. Romà Guardiet la va transformar en pel·lícula, i el pianista Manel Camp li ha posat música. Entre els joves, el llibre es manté viu per la senzilla raó que és lectura obligatòria per als alumnes que han triat literatura catalana de batxillerat, mentre que els alumnes de llengua (és a dir, tots els que cursen batxillerat) han de llegir *Drames rurals*, al meu parer molt inferior.